

TAMÁS ÁGNES

A PÁRIZS KÖRNYÉKI BÉKÉK KRITIKÁJA ÉLCLAPOK KARIKATÚRÁIN (1919–1921)¹

1. Az elemzés forrásai és időszaka

Az elkövetkező években nemcsak az első világháború centenáriuma fogja foglalkoztatni a kutatókat, hanem a háborút követő békek értékelése, és a méltó megemlékezés – nem csupán az első világháború áldozataira. Tanulmányomban a Párizs környéki békeszerződések megjelenítését vizsgálom egy, a korszakban népszerű műfaj, magyar, ausztriai és csehszlovák élclapok karikatúrái alapján.² Arra keresem a választ, hogy e tematika milyen módon, milyen szimbolikus jeleneteken keresztül kerülhetett be e sajtóorgánumokba. A békeszerződések aláírásának és vélt következményeinek ábrázolásmódja azért is érdemes az elemzésre, mert a városi olvasóközönség széles rétegeinek véleményét alakíthatták az élclapok képei, befolyásolhatták, alátámaszthatták gondolkodásunkat a témáról a két világháború között a propagandacélokat szolgáló többi médium mellett.³

A címben szereplő időintervallum két szakaszra osztható: a békeszerződések aláírása jelenti a választóvonalat. 1920. június 4-e előtt a magyar propaganda az ország integritásának megőrzését tűzte ki célul, ezt követően a területi revíziót. A vizsgált periódus második felében két népszavazásra is sor került, egyrészt a karintiaira (1920. október 10.), amely kedvezően alakította Ausztria határait, másrészt a sopronira (1921. december 14–16.), mely Magyarország javára módosította Ausztria határvonalát, továbbá töréspotot jelentettek a két ország viszonyában a nyugat-magyarországi hadmozdulatok (1921. augusztus 28. – október 13.) is, még a soproni népszavazás előtt. A Trianonban kötött békeszerződést megelőzően a területi kérdések megjelenítését az élclapokban az északi hadjárat (1919. május. 9. – június 23.) befolyásolta. A trianoni békét követően a Magyarország elleni bojkott – a fehérterror következtében elrendelt szankció, melyet Ausztria szigorúan betartott – rányomta a bélyegét a másíkról bemutatásra kerülő képre.

Amikor az ausztriai lapokat vesszük górcső alá, 1919. szeptember 10-e, a saint-germaini békeszerződés szignálása választja ketté az elemzett időszakot. E lapokban a nyugat-magyarországi hadmozdulatokon és a népszavazásokon kívül többször felbukkanó

¹ A tanulmány az Országos Tudományos Kutatási Alapprogramok – OTKA PD 109069 pályázat keretében készült. A fordításokat a szerző készítette, az idézeteket eredeti helyesírással közöljük.

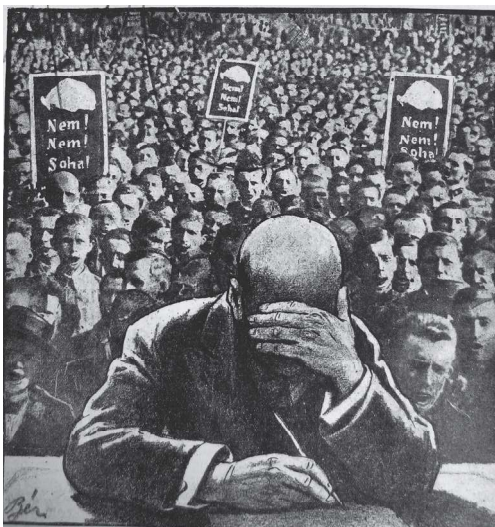
² A vizsgált évfolyamok és rövidítései a következők: *Borsszem Jankó* (BJ, 1919–1921), *Mátyás Diák* (MD, 1919–1921), *Figaro* (F, 1919), *Kikeriki!* (K, 1920–1921), *Die Bombe* (DB, 1919–1921), *Wiener Caricaturen* (WCar., 1919–1921), *Der Götz von Berlichingen* (GB, 1919), *Humoristické listy* (HL, 1919, 1921). A lapok esetében a teljes évfolyamok hiányát csupán a *Figaro* esetében okozta a lap megszűnése, a többi nem elérhető a könyvtárakban.

³ Az élclapokról lásd: Tamás 2014: 59–96.

téma az Anschluss tiltása,⁴ amely a magyar humoros sajtóban nem kapott teret. Nem tudok kitérni az említett és a Párizs környéki békékkel szorosan összefüggő témák mind-egyikére, mint ahogy a magyarországi tanácsköztársaság, a bolsevizmus–kommunizmus, a zsidóság vagy az antant és a kisantant országok megítélését sem áll módomban bemutatni; e témák további tanulmányok tárgyát képezik.

2. A békeszerződések aláírása és a kényszer motívumai

Az élclapok többsége a békeszerződések aláírása előtti időszakban azt szemléltette, hogy a béke igazságtalan lesz, és nem valódi tárgyalások eredményeként jött létre, majd az aláírást követő számokban értékelték a megszületett szerződéseket és vázolták azok (várható) következményeit. Csak a *Borsszem Jankó* képez ez alól kivételt annyiban – egy, az élclapi stílushoz kevésbé illő képpel –, hogy a szerződés aláírása előtt még felveti a kérdést „Aláírjuk-e?”, mintha még ekkor is lett volna választása a magyar kormánzatnak (BJ, 1920. máj. 16.).⁵ A rajzon egy kéz látható, benne toll, amely már hozzáért a papírlaphoz, de egy másik kéz megfogja az aláírni készült, megakadályozva azt a cselekvésben. A „Hát jól van ... – aláírjuk!” című montázon egy férfit látunk, aki a szemét eltakarva szignálja az elé tett papírt, azonban a férfi nem hasonlít a magyar részről aláíró

1. kép. Forrás: Borsszem Jankó, 1920. máj. 30.

⁴ A tiltás ellenére tartottak referendumokat Vorarlbergben (1919. máj. 10.), Tirolban (1921. ápr. 24.) és Salzburgban (1921. máj. 29.): az elsőnek a tétje a Svájc-hoz, a másodiknak és a harmadiknak pedig a Németország-hoz való csatlakozás. A referendumokra reflektáltak az élclapok. A salzburgi népszavazás után az antant nyomására nem rendeztek több hasonló szavazást, mivel mindhárom esetben a választók a Svájc-hoz, illetve Németország-hoz való csatlakozás mellett döntöttek (Pándi 1999: 234). A korszakról részletesen lásd például: Romsics 2007, Zeidler 2008.

⁵ A választás, a módosítás lehetőségére több rajz is utalt, például, amikor gróf Apponyi Albert, a magyar béke-delegáció elnöke sakkjátzmát játszott David Lloyd George brit miniszterelnökkel (MD, 1920. febr. 29.).

egyik politikushoz (Drasche-Lázár Alfrédhoz vagy Benárd Ágosthoz) sem: az alak vonásai nem azonosíthatóak. A háttérben egy tömegmegmozdulás fotóját láthatjuk: rajta a tüntetők a „Nem! Nem! Soha!” szlogennel ellátott térképes táblákat tartanak a kezükben (1. kép, BJ, 1920. máj. 30.).⁶ A fénykép készítésének idejét és helyét nehéz meghatározni, mivel úgy tűnik, hogy a táblákat, de legalábbis a három tábla közül kettőt biztosan a montázs részeként illesztettek a képbe, így ez a fotó készülhetett bármely tömegmegmozduláson. A *Mátyás Diák* ábrázolásán mindez úgy jelent meg, hogy az antant katonája fegyvert fog a magyar alak felé, aki ugyancsak tollat tart a kezében, a papíron pedig a „trianoni béke” felirat áll. Ezen a rajzon nemcsak a magyarok kényszerhelyzete kapott hangsúlyt, de a békét nem egy politikus írja alá, hanem egy magyaros ruhába öltözött férfi, akit – a képaláírás szerint – „Nagy Mihály”-nak hívnak (MD, 1920. nov. 14.). Az országokat, területeket tradicionálisan hölgyek, a nemzeteket, nemzetiségi csoportokat azonban férfiak testesítették meg az élclapokban, de a magyarságot a magyar élclapokban kivétel nélkül Magyar Mihály személyesítette meg. A békét aláírni nem akaró úr ettől a hagyománytól eltérően Nagy Mihály, tehát egy „átlagember”, nem az egész nemzetet tradicionálisan jelképező figura, amivel az alkotó talán még nyilvánvalóbbá kívánta tenni, hogy Magyarországon senki sem akarta elfogadni a békefeltételeket. Az egyik bécsi lapban is megjelent az aláírás momentuma, amikor Karl Renner kancellár – aki a magyar rajzoktól eltérően felismerhető a képen – vonakodva, de ellátja kézjegyével a saint-germaini békét (GB, 1919. szept. 20.).

A békék szignálása előtt is az országok kényszerhelyzete szolgált a gúny egyik fő cél-táblájául, továbbá az egykori háborús ellenség erőszakossága békeidőben. Ezt szemléltetik azok a képek, melyeken kikötve szenved a magyar vagy az osztrák alak. A *Borsszem Jankó* ilyen típusú ábrázolása jelent meg a legkorábban, s magában hordozza a bosszú reményét: Magyar Mihály Sámsonként dolgozik a filiszteusoknak (Woodrow Wilson amerikai elnöknek, Marianne-nak, Franciaország megtettesítőjének, Jugoszláviának, Lloyd George-nak, Vaida-Voevodnak, Tomáš Masaryknak, D’Annunziónak) a bibliai történetnek megfelelően akkor, amikor már elárulta Delila, rövid hajjal, kikötözve, miután a szemét már kiszúrták (BJ, 1920. márc. 7.).⁷ Az ószövetségi történetben Sámson a rabszolgatartókon – Isten segítségével – elégtételt vehetett (Bírák könyve, 16.), tehát a későbbi reváns vágya a békeszerződés aláírása előtt teret kapott a lapban. A *Mátyás Diák* képének hangulata borúsabb, de nem teljesen reményvesztett: Magyar Mihályt egy oszlophoz kikötve láthatjuk, mellette egy román fegyveres katona áll. Lloyd George érkezik meg a magyar férfihez, s átadja neki menyasszonyát, a „Magyar béké”-t, akit azonban nem éppen szép hölgyként rajzolt meg az alkotó, s Mihály nem is akarja őt elfogadni asszonyául.

⁶ Az élclapi montázson látható szlogennel a korszakban számos plakát, képeslap, dísz- és használati tárgy terjedt el Magyarországon. Lásd: Krasznai 2012, Zeidler 2002.

⁷ Alexandru Vaida-Voevod (Vajda-Vojvoda Sándor, 1872–1950) későbbi román miniszterelnök (első miniszterelnöksége: 1919–1920), román politikus, aki Erdély Romániához való csatlósáért intenzíven kampányolt. Tomáš Masaryk (1850–1937) cseh politikus, Csehszlovákia első elnöke. Gabriele D’Annunzio (1863–1938) olasz pilóta az első világháború alatt, később nacionalista politikus. Jugoszlávia terve a horvát emigráció köreiből 1915. április 30-án merült fel, 1917. július 20-án mégis Szerb–Horvát–Szlovén Királyság létrehozásáról döntöttek. Az államot hivatalosan csak 1929. január 6-tól hívták Jugoszláviának (Pándi 1999: 174, 186, 254), mégis az élclapokban ezzel az államnévvel találkozhatunk, mivel a köznyelvben ezt használták az ország megnevezéseként.

Ilt a menyasszony.

Lloyd George: No, ill hozom a maga jövődjelljét. Nyujta neki a kezét.
Magyar Mihály: Hát nem látja az ur, hogy meg vagyok kötözve, s ha felszabadul a kezem, egészen más fogok vele csinálni.

2. kép. Forrás: Máttyás Diák, 1920. máj. 16.

A tiltakozásra az adott pillanatban nincs esélye, mert megkötözték, de később talán igen, mivel némileg fenyegetően a következőket mondja: „...ha felszabadul a kezem, egészen más fogok vele csinálni”, s azt nem a békének fogja nyújtani (2. kép, MD, 1920. máj. 16.). Az egyik bécsi élclapban már a kép címe magában foglalja a „kényszer” szót, s a karikatúrán azt láthatjuk, amint a megkötözött Ausztria kezeiről a bilincset Georges Clemenceau francia miniszterelnök és Lloyd George leveszik azzal a felkiáltással, hogy „Írd alá!” (GB, 1919. ápr. 24.). Ausztria félmeztelen, ágyékát egy címeres anyagdarab takarja, arcára kiült a fájdalom, míg az antantot jelképező politikusok fekete, csuklyás kabátot viselnek, melyek felkarjait halálfej díszíti: ez utalás a (nemzet-)halálra, a békekötés következményei kapcsán a bécsi élclapok képein leggyakrabban megjelenő motívumra.

3. A békék (vélt) következményei

A *Der Götz von Berlichingen* szerint három boszorkány, többek között egy csontvázkinézetű kereszteli meg Ausztriát, a vézna, életképtelen csecsemőt, és szemtanúi lehetünk a „német-ausztriai haláltánc”-nak: maga a kaszás jár táncot az ausztriai emberek feje felett, utalva az önálló Ausztria várható sorsára (GB, 1919. aug. 30.).⁸ Egy másik lap

⁸ A Német-Ausztria elnevezés használatát a saint-germaini béke tiltotta, mivel egy későbbi Anschlussra utalhatott, az élclapokban mégis számos alkalommal előfordult. A békeszerződések

szerint Lloyd George nem tud örülni a győzelemnek, mivel az őt körülvevő hullák – Ausztria, Törökország és Oroszország – szaga elviselhetetlen. Halottként, egy koporsóba fektetve is feltűnik Ausztria, akire a fedelet „Wenzel”, a cseheket szimbolizáló férfi teszi rá francia utasításra és francia katonai egyenruhában. A saint-germaini béke sírkövét is megpillanthatjuk, mely mellett az egyik oldalon Wilson áll, aki a sírkő előtt átnyújtja híres tizennégy pontját a halálnak. E képen is egy koporsó került az előtérbe, melyben a „német-ausztriai munkásság” fekszik (WCar., 1920. dec. 15., K, 1920. jún. 6., F, 1919. jún. 25.).

1920–1921 folyamán a halál, a temetés motívumai mellett a halált megelőző állapot, a súlyos betegség is teret kapott a bécsi lapokban, kórházi jelenetek formájában. A kórházi ágyában fekvő gyenge, erőtlen osztrák férfinak Clemenceau főorvos – a kezét fogva, a pulzusát mérve – ezt mondja: „Csak bátorság kedves uram, nemsokára lesz annyi ereje, hogy tudjon a csehszlovákoknak dolgozni.” Egy másik, szintén kórházban játszódó gúnyrajzon Ausztria szörnyű gyomorfájdalmakról panaszkodik „antant orvosai”-nak, akik szimulálással vádolják: mivel már egy ideje éheztek, nem lehetnek valódi gyomorpanaszai (WCar., 1920. jan. 20., WCar., 1921. júl. 1.). Egy kórtermi szcenáriót azonban két újságban, kétféle képaláírással is publikáltak. A karikatúrán „Német-Ausztria” látható sovány, nem túl vonzó nőként, s három „antant orvos” áll körülötte. A „Kis jóvátétel” című képet tették közzé korábban, melyen a jóvátételi bizottság megállapítja, hogy az ország csontjai megvannak még, már csak „...egy kis hús, egy kevés zsír, némi vér kell még hozzá, és ismét ember lesz”. Ugyancsak a békeszerződés következményét szemlélteti a másik újság „A végrendelet” címet adva a rajznak, a következő szöveggel: „Ha a segélyakció mégis megérkezik, készítsetek nekem a pénzből egy szép sírkövet.” (WCar., 1920. aug. 20., DB, 1921. jún. 15.), azaz Ausztria nyugati pénzügyi segítséggel sem lesz életképes. Ausztria betegként felbukkan úgy is, hogy osztrák politikusok állnak körülötte orvosként, s bár mérik a pulzusát, vizsgálják, de nem ismerik a gyógymódot a betegségére (F, 1919. aug. 5.).

A békekötés várható következményeit további szimbolikus jeleneteken keresztül is bemutatták a bécsi élclapok, Ausztria lehetetlen helyzetét hangsúlyozva mind gazdasági, mind pedig politikai tekintetben. Még a saint-germaini béke aláírása előtt a nagyhatalmak konyhájába kalauzol a *Figaro* rajzolója, ahol Lloyd George és Clemenceau kevergetik a levest, Péter szerb király mérget önt bele, Renner és Ausztria koldusként érkeznek meg, hogy kérjenek az ételből. A kép címében a leves elnevezése („Die Bettelsuppe von Saint Germain”) németül ’alamizsná’-t is jelent, szó szerinti fordítása pedig ’koldusleves’ (F, 1919. júl. 20.). Egy másik rajzon Ádám és Éva – Michel és Ausztria – hagyják el a paradicsomot. Az almafán csavarodó kígyó arcvonásai Wilsonéi, a háttérben egy asztalnál pedig öten ülnek, koccintáshoz készülnek. Az alakok közül felismerhető III. Viktor Emánuel olasz király, Lloyd George, Clemenceau s még egy lengyel figura (F, 1919. aug. 20.). A rajz Wilson szerepéről sem nyilatkozik pozitívan: ő volt az, aki tizennégy pontos béketervével elcsábította Ausztriát, amely azonban nem valósult meg, csupán Ádámnak és Évának kell elhagynia az Édenkertet. A férfi vonásait a düh torzítja, míg Éva inkább szomorú és szegyenkezik.

nyilvánvaló következményei, a területi változások megjelenítése igen sokrétű az élclapokban, tárgyalásuk külön tanulmányt érdemel.

A békeszerződések következményei közül a bécsi lapok érdeklődésének fókuszában az Anschluss megtiltása állt, míg a pesti újságok inkább Magyarország és a kisantant országainak gazdasági egymásrautaltságára igyekeztek rámutatni; az említett országok közül – az élclapok üzenetei szerint – a kisantant országai küzdenek majd súlyosabb problémákkal. A *Borsszem Jankó* karikatúráján például Trianon után a szlovákok „fölfelé usztatják a tutajaikat”, a „drótostótok”-at pedig a csehek foglalkoztatják. A képkocka tanúsága szerint cseh katonák felügyelik a szlovákokat, amint szögesdrótot húznak ki – feltehetően az új határokon –, a szerb sem tudja már hová szállítani a disznóit, a román pedig „elindul a gyapjújával a havasok felé” (BJ, 1920. júl. 13.), azaz a Kárpát-medence egységes gazdasági szerkezetét megbontotta a trianoni béke, s ez nem csupán Magyarországot sújtja. A *Mátyás Diák* jelenete is a csehszlovák–magyar határon játszódik, ahol a goromba cseh határőr visszaküldi a szlovákokat, akik most már nem mehetnek aratni Magyarországra, és emiatt bosszúsak és elkeseredettek (MD, 1920. jún. 27.).⁹

4. A békeszerződések „felülírási” kísérletei

A békekötés előtt és után is úgy tűnt, adódhat lehetőség határmódosításra. Magyarország tekintetében az északi hadjárat, valamint a nyugat-magyarországi felkelés és az azt követő soproni népszavazás jelentett erre alkalmat; ezek közül csak ez utóbbi eredményét ismerte el az antant.¹⁰ A prágai élclapnak nyilvánvalóan nem központi témája ez a határ menti konfliktus, de egy képen mégis szemtanúi lehetünk annak, hogy az osztrák-német és a magyar figura a határon verekszik (HL, 1921. 34. szám 345.). Nyugat-Magyarország sorsának ábrázolásakor két közös motívumot figyelhetünk meg az ausztriai és a magyar lapokban: eladósorban lévő hölgyként, illetve ételként jelenítették meg a területet. A „Tűrelmetlen kérő”, az osztrák Michel már a nyálát csorgatja a határt jelző sorompónál, s szeretné minél előbb megkapni jövődöbelijét, egy másik gúnyrajzon pedig Alexandre Millerand francia elnök és Lloyd George viszik Ausztriának menyasszonyát, Nyugat-Magyarországot, azaz a magyar lapszerkesztő véleménye szerint a győztes nagyhatalmak Ausztria segítségére siettek a konfliktusban (MD, 1921. júl. 31., BJ, 1921. szept. 4.). A *Kikeriki!* korábbi képén Nyugat-Magyarország fiatal nő képében ételt szolgál fel a magyar kérőnek, míg az osztrák-német szomorúan ül üres tányérja előtt kezében virágcsokrot szorongatva. Későbbi rajzán is két kérő látható, s mindketten meg szeretnék hódítani „Nyugat-Magyarország”-ot (K, 1920. febr. 29., K, 1921. jún. 26.). A *Borsszem Jankó*ban Ausztria és Magyarország volt házastársakként bukkantak fel, és a gyermekén, Nyugat-Magyarországon veszekszenek. Hungária egy fiatal anya, aki kezével óvó mozdulatot tesz gyermeke felé, míg a mostohaapa, Ausztria azt állítja, hogy „A st.-germain-i árvaszék nekem ítélte. A vak is láthatja, hogy nálam jobb helyen lesz.” (BJ, 1920.

⁹ A szlovákokat drótosként és ablakosként is alkalmazták a dualizmuskori Magyarországon, a szerbek tradicionálisan az Osztrák–Magyar Monarchia területére exportálták élőállataikat. A szlovákok nagy számban dolgoztak a világháború kitörését megelőzően a magyar Alföldön idénymunkásként, napszámosként.

¹⁰ A már aláírt békeszerződések módosítására törekedett Magyarország a nyugat-magyarországi felkelés során, amikor az Ausztriának juttatott területeket igyekezett megtartani. Ausztria is a háború veszteségeinek egyike volt, így szemet szűrhatott, hogy Nyugat-Magyarországra vonatkozó kívánságát teljesítette az antant.

febr. 29.) A képi elemek azonban azt sugallják, hogy a fiúnak Hungáriánál kellene maradnia, mivel az exférj görnyedt tartású, bottal járó, nem egészséges és nem is túl fiatal férfi, akinek a ruhája foltozott, cipőjének az orra lyukas, tehát sem fizikailag, sem anyagiilag nem alkalmas a gyermeknevelésre.

Ha a családi kapcsolatok után az ételeket vesszük górcső alá, megfigyelhetjük, hogy a nyugati területeket a *Borsszem Jankó*ban kolbászként jelenítették meg: „Ausztria” kutya képében lopja el Hungária kosarából, és ehhez Lloyd George asszisztál. A *Kikeriki!* a „Nyugat-magyarországi szalámi” című képével azonban egészen másra hívja fel a figyelmet: a hús két végén egy szerb és egy cseh alak lakmározik, így a kép a tervezett szláv korridorra utal, s arra int, hogy a vita közben akár ők is megkaparinthatják Nyugat-Magyarországot, s az nem sok jóval fog kecsegtetni sem Ausztriának, sem Magyarországnak (BJ, 1921. jan. 16., K, 1921. okt. 9.). A bécsi lapban ismét a leves motívuma tűnt fel, mégpedig kétszer: János és Michel is kanalaznak a „Nyugat-Magyarország” leveses edényből, de Michel arra utasítja a magyart, hogy azzal az egy kanállal egye meg, amit már kivett az ételből, utána vegye el a kanalát, mert ő már jobban kiéhezett, mint a magyarok.¹¹ A „választási leves”-t azonban János és az antantot megszemélyesítő fiatal nő kevergetik, Michel pedig vékony, pici alakként csak nézheti a konyhai tevékenységet (K, 1921. júl. 31., K, 1921. nov. 27.). Az étkezés más kontextusban jelenik meg a *Die Bombe* karikatúráján: a rosszindulatú magyar – vélhetően – romlott ételt („Nyugat-Magyarország”-ot) szolgált fel az osztráknak, mivel nem akarja, hogy a terület annexióját végrehajtsák csapatai, de a súlyos beteg Ausztria megnyugtatta a gúnyosan mosolygó magyart, hogy neki már semmi sem árt meg (DB, 1921. júl. 15.).

A levesevés kapcsán is megjelent az az ausztriai nézet, mely szerint az osztrák-németek soványabbak, azaz szerényebb anyagi körülmények között élnek, mint a magyarok. Ez a vélekedés azonban nem az első világháborút követő időszakban látott először napvilágot a vicclapok hasábjain, hanem már a Monarchia időszakában ehhez az ellentéthez – sovány vs. kövér – folyamodtak a rajzolóok pénzügyi-gazdasági nézeteltérések megjelenítésekor. Ezt a szembeállítást Nyugat-Magyarország kapcsán is megtalálhatjuk a bécsi lapokban oly módon, hogy a vélt különbségeket sugallják: a vékony, bottal is alig járó osztrák focista szembekerül a kövér, életerős magyarral, s labdájuk a vitatott terület. A nem egyforma erőviszonyokat fejezi ki a határon álló túlsúlyos János, akinek fegyverei is hasonlóan nagy kaliberűek, míg Michel nem csupán vékony, de a puskáját is elvette tőle az „Antant” nevű hölgy, s csak egy kardot ad neki helyette; egy másik karikatúrán pedig a szomorú, megszeppent, vézna Michelen nevet az elhízott magyar figura (WCar., 1921. szept. 15., K, 1921. okt. 23., K, 1921. okt. 16.).¹² Az egyenlőtlennek ítélt erőviszonyokon túl megjelenik az a momentum is, mely szerint az antant Magyarországot segíti

¹¹ Az ausztriai élclapok nem olyan következetesek a magyarságot megtestesítő alak elnevezésekor: Mihályon kívül a leggyakrabban még Jánossal találkozhatunk: ez összecseng Hajdú Mihály azon adataival, melyek szerint a János volt a leggyakrabban adott magyar egyéni név a 19. századtól a 20. század első évtizedeiig, mint ahogy a Mihály is a népszerű nevek közé tartozott (Hajdú 2003: 556–570).

¹² A kövér–sovány ellentéte más szereplőkkel, de hasonló üzenettel a *Mátyás Diák*ban is feltűnt: például a szerb, cseh és román alakok degeszre eszik magukat, míg a magyarnak csak egy szelet hal jut (MD, 1919. márc. 9.); máskor a sovány magyar áll a térkép közepén, Budapest mellett, s új, elhízottan ábrázolt szomszédai törnek rá minden irányból (MD, 1919. márc. 16.).

Ausztriával szemben, de a *Kikeriki!* szerint ezért János igencsak sokat tett, még az idős nőnek ábrázolt antant hatalmakat is elcsábította a nyugat-magyarországi kertben sétálva. A fentebb említett szakácsok egyike – a soproni népszavazásleves főzése közben – ugyancsak az antant, és csábos pillantásokat vetett rá a magyar férfi (K, 1921. okt. 16., K, 1921. júl. 31.); tehát mind a bécsi, mind pedig a pesti lapok azzal vádolták a másikat, hogy az antant – igazságtalanul – az ellenfelet segíti a vitában.

A határokat módosította a soproni népszavazás, melynek erőszakosságára több képen utaltak a bécsi rajzoló, megkérdőjelezve ezzel annak legitimitását: a szavazást verekedésként ábrázolták, máshol a magyar férfi fegyvert fogott a soproniakra, ezért választották Magyarországot, és nem szabad akaratukból (K, 1921. okt. 30., K, 1921. dec. 25.). A referendumon gúnyolódott a bécsi lap egy német nyelvű szójátékkal is: a magyar férfi a mellényén lévő gombokkal a „szeret – nem szeret”-hez hasonlóan játszik el a gondolat, hogy „sváb”-nak kell-e lennie vagy sem (*West*: ’nyugat’, *Weste*: ’mellény’). A lap a népszavazás lebonyolítása előtt élcelődött Héjjas Ivánon, aki a „Trianoni szerződés”-t széttépte, s azon csárdást jár Sopronban, de az akció várt végkimenetelét egyrészt a karikatúra címe („Az utolsó csárdás Sopronban”), másrészt az sugallja, hogy a lányok, akiket a magyar katona felkért táncra, nem mentek oda hozzá. Végül a *Kikeriki!* arra a konklúzióra jutott, hogy ugyan Sopron a „Szent Korona díszé”, de e nélkül is örülhet osztrák-német Michel Nyugat-Magyarország megszerzésének, és egy lakomával meg is ünnepelte (K, 1921. márc. 13., K, 1921. szept. 11., K, 1921. nov. 27.).¹³

Ausztriának egy másik népszavazással is szembe kellett néznie, de ez a magyar és a cseh alkotókat nem készítette gúnyrajzok készítésére. Karintiában került sor a szavazásra, melynek tényét a *Kikeriki!* szerint az osztrák-németek szomorúan fogadtak, hiszen féltek elvesztésétől, de a terület Ausztria birtokában maradt, így az utolsó rajzon, ami megemlítette a referendumot, már Jugoszlávia sír, mert feleségét, Karintiát megnyerte Michel, tehát a kérő motívuma ebben a kontextusban is felbukkant (K, 1920. aug. 22., K, 1920. okt. 24.).

5. Összegzés

Összehasonlításomban nem csupán a különböző kiindulópontokból következő, eltérő szimbólumok, motívumok bemutatására törekedtem, de igyekeztem a hasonlóságokra is ráirányítani a figyelmet. Összegzésként elmondhatjuk, hogy eltérő hangsúlyokkal, de hasonló ábrázolási módokkal szemléltették a bécsi és a pesti élclapok a Párizs környéki békék aláírását és következményeit. Annyi különbséget azonban meg kell állapítanunk, hogy Magyarországon a propagandát a béketárgyalások elhúzódása miatt áthatotta a területi integritás megőrzésének hirdetése, majd a gyász és a szomorúság a területi veszteségek miatt. A körülmények – Nyugat-Magyarország elvesztése – következtében nem találunk olyan rajzot, mely a soproni népszavazás eredményének örülni tudott volna, mivel a teljes terület megtartása sikertelen volt. Az ausztriai lapok inkább az új ország életképtelenségére irányították a figyelmet, és az Anschluss megtiltása miatt keseregtek.

Azt, hogy a kortársak miként értékelték a Párizs környéki békéket, jól mutatja a következő két karikatúra: a „béke” gőzölgő, lávától forró vulkánján ül Lloyd George, ami

¹³ Héjjas Iván (1890–1950) a nyugat-magyarországi felkelés egyik vezetője, a fehérterror végrehajtóinak egyike, a két világháború között az Ébredő Magyarok Egyesületének szervezője.

azt sugallja, hogy a béke nem feltétlenül pozitív változásokat hoz Európába, és esetleg nem lesz tartós. Bér Dezső alkotásán, „A jövő képe”-n pedig Apponyi mutatja meg Clemenceau-nak, hogy mi lesz a béke „hatása Európára”: újabb vérontás (MD, 1920. jún. 27., BJ, 1920. jan. 25.).

Források

Borsszem Jankó (1919–1921).
Der Götz von Berlichingen (1919).
Die Bombe (1919–1921).
Figaro (1919).
Humoristické listy (1919, 1921).
Kikeriki! (1920–1921).
Mátyás Diák (1919–1921).
Wiener Caricaturen (1919–1921).

Irodalom

Hajdú Mihály 2003: Általános magyar névtan. Személynevek. Budapest: Osiris.
Krasznai Zoltán 2012: *Földrajztudomány, oktatás és propaganda. A nemzeti terület reprezentációja a két világháború közötti Magyarországon*. Pécs: Publikon.
Pándi Lajos 1999: *Köztes-Európa, 1756–1997* (kronológia). Budapest: Teleki László Alapítvány.
Romsics Ignác 2007: *A trianoni békeszerződés*. Budapest: Osiris.
Tamás Ágnes 2014: *Nemzetiségek görbe tükörben – 19. századi nemzetiségi sztereotípiák Magyarországon*. Pozsony: Kalligram.
Zeidler Miklós 2002: *A magyar irredenta kultusz a két világháború között*. Budapest: Teleki László Alapítvány.
Zeidler Miklós (szerk.) 2008: *Trianon*. Budapest: Osiris.